

Stjepan PRUTKI, prof.
viši arhivist
Državni arhiv u Vukovaru

DIGITALIZIRANO ARHIVSKO GRADIVO VOJNE KRAJINE IZ 18. I 19. STOLJEĆA U ARHIVIMA U HRVATSKOJ – Stanje i mogućnosti korištenja u zajednici –

SAŽETAK: Autor u radu donosi pregled stanja postupka digitalizacije i razvoja s njom povezane problematike procesa zaštite i dostupnosti izvornoga arhivskog gradiva u Republici Hrvatskoj, a posebno se ukazuje na razvoj institucija bivše Vojne krajine u 18. i 19. stoljeću na području nekadašnjih kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije kao krunskih zemalja u sastavu Habsburške Monarhije (od 1867. Austro-Ugarske). Dakako da je naglasak u radu posebno dan prikazu stanja očuvanosti i značaju gradiva nastaloga njihovim radom kao nositelja vrijednih informacija za potrebe istraživačko-korišničkoga rada u svim segmentima javnih djelatnosti na području kojega su one pokrivala, digitaliziranim serijama zapisa u odnosu na europske trendove u procesima digitalizacije, njihovom dostupnošću te mogućnost njegova korištenja u zajednici u brojnim edukativno-povijesnim sadržajima.

KLJUČNE RIJEČI: Vojna krajina, Habsburška Monarhija, vojna uprava, general-komanda, pukovnija, regimenta, digitalizacija, arhivsko gradivo

KRATAK RAZVOJ PROCESA DIGITALIZACIJE ARHIVSKOGA GRADIVA U HRVATSKOJ

Digitalizacija kao oblik zaštite izvornoga arhivskoga gradiva i „dodana vrijednost“ u globalnom elektroničkom okružju u Hrvatskoj se javlja početkom ovoga stoljeća, kada, sukladno suvremenim zahtjevima i trendovima usmjerenih ka sve većoj dostupnosti gradiva, ona postaje dijelom raznih nacionalnih programa i smjernica na području javne uprave i javnih djelatnosti. Na polju informacijskih znanosti ona obuhvaća proces obrade, tehničkog postupka digitalizacije, osmišljavanja *on-line* dostupnosti putem izrade adekvatnih repozitorija i aplikacija, upravljanja pravima i, dakako, zaštite gradiva od daljnjeg fizičkoga uništavanja učestalim manualnim korištenjem izvornih dokumentarnih zapisa. Tijekom 2005. godine osmišljen je prvi Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe, temeljem kojega je u razdoblju 2007. – 2009.

godine pokrenut pilot-projekt „Hrvatska kulturna baština“¹ s ciljem realizacije potrebnih tehničkih, infrastrukturnih i kadrovskih uvjeta radi stvaranja poticajne klime za kreiranje i izvršavanje takvih projekata. Rezultat je zajedničkog angažmana svih krovnih državnih ustanova u kulturi u koordinaciji Ministarstva kulture Republike Hrvatske, a predstavljen je 2008. godine kao središnje mjesto za pristup i pretraživanje postojećih kao i onih digitalnih zbirki izrađenih tijekom izvršavanja programa.

Iako navedeni portal zbog raznih strukturnih okolnosti danas više nije u funkciji, vrijedno je spomenuti tek aktivnosti koje su rezultirale daljnjim radom na realizaciji programa digitalizacije, kao što su: izrada i donošenje smjernica za digitalizaciju kulturne baštine, edukacija stručnih kadrova, poticanje postupaka digitalizacije u ustanovama, razvoj informacijskih tehnologija i infrastrukture i s njima povezane suradnje baštinskih ustanova, informacijskih stručnjaka i specijaliziranih tvrtki, priprema podataka za integraciju podataka u europske portale zaštite kulturne baštine – *Europeana*, *Archives Portal Europe* i sl., te daljnji rad na razvoju nacionalnih strategija digitalizacije pisane baštine i sl.

Iako sveobuhvatna strategija digitalizacije, koja bi – uz navedeno – obuhvaćala i tehnološku i financijsku potporu izvršiteljima, unatoč postojećim strateškim planovima rada resornog ministarstva kulture do danas nije donesena, određene aktivnosti ipak su dovele do kreiranja konkretnijih rješenja na području digitalizacije baštine i dostupnosti informacija u digitalnom okružju. Tijekom 2006. godine, kao rezultat suradnje na projektu MATRA – „Administrativna i upravna reforma hrvatske arhivske službe“ pod vodstvom Nizozemskog državnog arhiva tijekom čije provedbe su definirani misija i vizija arhivske službe te njena važnost u segmentu upravljanja dokumentacijskim procesima. Na državnoj razini u Hrvatskoj je u to vrijeme kreiran „Nacionalni arhivski informacijski sustav“ (pod tadašnjim nazivom ARHiNET),² koji predstavlja značajan iskorak u informatizaciji arhivskoga sustava i omogućavanju dostupnosti opisnih podataka za sve arhivske fondove i zbirke u posjedu arhivskih, ali i drugih ustanova koje na bilo koji način čuvaju i skrbe o arhivskom gradivu u svome posjedu. Osim njih, u njemu su javno dostupna obavijesna pomagala za velik broj arhivskih fondova i zbirki pohranjenih u svim baštinskim ustanovama. Iako, doduše, on ne služi kao alat za digitalizaciju arhivskoga gradiva, zasigurno predstavlja značajan oblik informiranja javnosti o arhivskome dobru u informatičkom kontekstu.

Određene rezultate trebala je iznjedruti i aktivnost radne grupe za digitalizaciju arhivskoga gradiva, koja je djelovala u okrilju Savjetodavne arhivske slu-

¹ Hrvatska kulturna baština, <http://www.kultura.hr/>, 15. 6. 2018.

² Nacionalni arhivski informacijski sustav, <http://arhinet.arhiv.hr/default.aspx>, 15. 6. 2018.

žbe, uz stručnu i administrativnu pomoć Matične službe Hrvatskog državnog arhiva (dalje: HDA), no u stvarnosti ova radna grupa dugoročno nije zaživjela.³

Naravno da se navedenim programskim i metodološkim zadacima u konačnici nije u bitnome povećao broj digitaliziranoga arhivskog gradiva, niti riješilo pitanje njegove dostupnosti te iskoristivosti za povijesna i druga istraživanja, za što je ipak potrebna adekvatnija resurska i tehnološka podrška brojnim arhivima koji u izazovima suvremenog elektroničkog okružja još uvijek prolaze stupanj vrednovanja i adekvatne obrade nepreglednog niza dokumenata, većinom sastavljenih na stranom jeziku i pismu (primjer njemačkog jezika i pisma kasnog novog vijeka), pri čemu, u nedostatku obučених latinista i germanista, nerijetko, uslijed ograničenih financijskih resursa i nedostatka konkretnih nacionalnih planova zaštite pisane baštine, izostaje i nužno potrebna institucionalna podrška na obradi takvih dokumentarnih cjelina putem suradnje sa znanstvenim institucijama i zavodima.

Određeni optimizam nedavno je probudio razvoj posebne sofisticirane platforme korisničke podrške baštinskim ustanovama – *Sustava za agregaciju audiovizualne, arhivske, knjižnične i muzejske građe*, koji pruža tehnološku podršku procesima pobiranja, obrade i pripreme metapodataka svih baštinskih institucija i pojedinaca koji posjeduju vrijednu digitaliziranu kulturnu baštinu, radi njihova implementiranja u digitalni portal Europeane.⁴ Uvidom u sustav, vidljivo je da je trenutno u njemu pohranjeno tek 71 zbirki s ukupno 71.697 zapisa agregiranih u Europeani. O daljnjem razvoju i pristupu nacionalnih strategija umnogome ovisi način na koji će potencijal ovakvoga sustava zaista i biti iskorišten kao platformski model repozitorija cjelokupne digitalizirane arhivske baštine, no za sada, u trenutku pisanja ovoga rada, jasno je da je hrvatska arhivistika još uvijek na samim počecima, a trenutno postojeći digitalni sadržaji u posjedu pojedinih arhiva, te HDA, dostupni su dijelom u obliku objavljenih digitalnih snimki u foto-galerijama na mrežnim stranicama pojedinih arhiva, a uglavnom posredstvom izravnih upita i obraćanja nadležnim ustanovama kroz baze podataka dostupne u odjelnim čitaonicama. O sustavnom pristupu izradi on-line baze podataka u hrvatskim arhivima, dakle, još ne može biti govora.⁵

Određeni pomaci s pravom se očekuju tek u vrijeme koje je pred nama, donošenjem novog arhivskog zakona koji, među ostalim, kao jednu od svojih te-

³ O problematici razvoja digitalizacije u hrvatskim arhivima i drugim baštinskim ustanovama, problemima i izazovima, vidi u radu: Vlatka Lemić, *Digitalizacija u hrvatskim arhivima: stanje i perspektive*, Tehnički in vsebinski problemi klasičnoga in elektronskoga arhiviranja (zbornik radova sa znanstvenoga skupa), Pokrajinski arhiv Maribor, Radenci 2017, 97–116.

⁴ Sustav za agregaciju arhivske, audiovizualne, knjižnične i muzejske građe, <http://agregator.arhivx.net/mk/>, 19. 6. 2018.

⁵ V. Lemić, *Digitalizacija...*, 110–111.

meljnih zadaća ističe zaštitu digitalnih zapisa, kako onih koji u takvom u tkvom obliku nastaju kod njihovih stvaratelja, pa tako i onih koji se čuvaju i s vremenom će biti obrađeni u digitalnom obliku u arhivima. Posebno poglavlje zakona pak odnosi se na obvezu resornog Ministarstva da posebnim Planom razvoja arhivske djelatnosti regulira osnove daljnjeg razvoja arhivske službe, u okviru koje će naglasak biti i na izradi sveobuhvatnog arhivskog sustava digitalizacije i mrežne dostupnosti arhivskoga gradiva.⁶

Institucije Vojne krajine u 18. i 19. stoljeću

O povijesti i razvoju institucija Vojne krajine već su objavljivane brojne knjige i stručno-znanstveni radovi,⁷ te će za potrebe ovoga rada i razumijevanja značaja sačuvanog arhivskog gradiva biti dan prikaz tek osnovnih tendencija i ustroja nadležnosti tadašnjih vojnih organa koji su upravljali čitavim obrambenim područjem nekadašnjih granica Hrvatske u okviru područja Habsburške Monarhije, čije je arhivsko gradivo pohranjeno u hrvatskim arhivima.

Ustrojena kao obrambeni pojas Habsburške monarhije prema Osmanskom Carstvu u 16. stoljeću, Vojna krajina djelovala je kao zasebna administrativno-vojna cjelina upravno u cijelosti podvrgnuta Nutarnjoaustrijskom dvorskom ratnom vijeću u Grazu, da bi od prve polovice 18. stoljeća u vojnim i sudskim pitanjima nadležnost prešla na Dvorsko ratno vijeće u Beču, a u gospodarskim i građanskim predmetima i dalje ostala na pokrajinskom gradačkom vijeću. Sveobuhvatne marijaterzijanske reforme sredinom 18. stoljeća označile su i kraj preostalim ingerencijama gradačkog ratnog vijeća, koje je ukinuto 1743. godine, kratko vrijeme formiran Vojni direktorij u Grazu, da bi konačno 1749. i sva administrativno-vojna vlast nad krajiškim područjem prešla na Dvorsko ratno vijeće u Beču. Reorganizacijom 1848. godine ukinuto je i Dvorsko ratno vijeće, a

⁶ Prijedlog Zakona o arhivskom gradivu i arhivima, Hrvatski sabor, <http://www.sabor.hr/prijedlog-zakona-o-arhivskom-gradivu-i-arhivima-pr>, 19. 6. 2018.

⁷ Ovdje se navode tek neki ogledni primjeri iz odabrane građe: Ivan Beuc, *Povijest institucija - državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije - pravno-povijesne studije*, Zagreb 1985; Josip Kljajić, *Ustroj Slavonske vojne granice u 18. stoljeću*, Glasnik arhiva Slavonije i Baranje, sv. 6, Slavonski Brod – Osijek 2006.; Fedor Moačanin, *Vojna krajina do kantonskog uređenja 1787.*, Vojna krajina, Povijesni pregled, historiografija – rasprave, Zagreb 1984.; Ive Mažuran, *Osnivanje Vojne granice u Slavoniji 1702. godine*, Osijek 2005; Vrijedno spomena je također svojevremeno izrađeno kapitalno djelo, koje do danas, uz kritički pristup, služi kao nezaobilazan izvor vrijednih saznanja o povijesti Vojne krajine, posebno jer je napisano na osnovu proučavanja sveobuhvatnog izvornoga gradiva, nažalost danas dijelom i uništenoga. Vidi: Franz Vaniček, *Specialgeschichte der Militärgrenze – aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft*, sv. 1–4, Wien 1875.

nadležnost nad krajiškom upravom prešla je na Vrhovno vojno zapovjedništvo pri tadašnjem bečkom Ministarstvu rata.

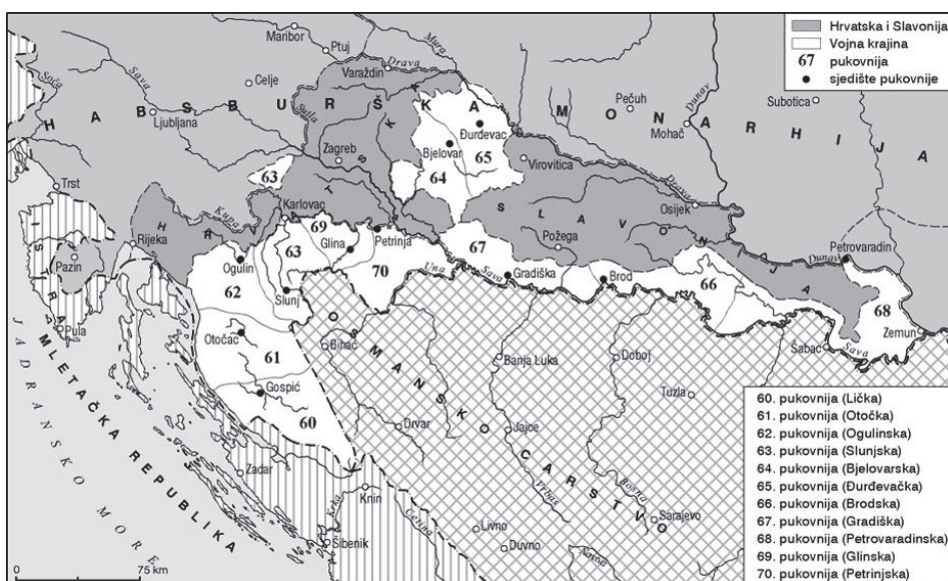
Vojna krajina zamišljena je kao posebna strateška vojno-adiministrativna jedinica, ustrojena na drugačiji način i na drugačijim osnovama od ostalog, *civilnog* dijela Monarhije. Služila je kao stalni kontingent produkcije vojno-sposobnog stanovništva, spremno braniti granicu Carstva, a da bi to u praksi bilo moguće provesti, stanovništvo je uživalo stanovita društveno-ekonomska prava za razliku od ostalog dijela Monarhije, poput oslobođenja od zemljišne vlasti vlastele i feudalaca, oslobođenja od glavnog državnog poreza – *dice* ili *kontribucije*, te ostalih prava. Slobodno je raspolagalo zemljištem kojega je obrađivalo, a zauzvrat bilo obvezno od 16. do 60. godine života služiti vojsci i o vlastitom trošku odazivati se vojnim novačenjima za potrebe Cara i države. Sredinom 18. stoljeća i nestankom direktne vojne opasnosti od Osmanskog Carstva na vidjelo su isplivale nove potrebe i okolnosti, koje su nametale nužnost organizacije vojske na moderniji i svrsishodniji način, u kojemu takav granični vojno-krajiški sustav doduše neće više služiti za obranu graničnog područja, već kao vojna teritorijalna cjelina stalno sposobna proizvesti spremnog vojnika-krajišnika za potrebe Carstva u svim ratovima koje je ono vodilo na europskom području.

Marijaterzijanske reforme sredinom 18. stoljeća provele su, stoga, reorganizaciju dijela dotadašnjih, te formiranje novih administrativno-vojnih jedinica u strogom hijerarhijskom sustavu upravljanja. Uz male izmjene tijekom čitavog razdoblja postojanja Vojne krajine, organizacija je počivala na hijerarhijskom ustroju upravljanja, idući od više ka nižim instancama: dvorsko ratno vijeće – generalati (vojna zapovjedništva) – pukovnije – satnije i zapovjedništva tvrđava i gradova. Osim potonjih, u pojedinim su pukovnijama bili ustrojeni i tzv. *slobodni vojni komuniteti*, izravno podvrgnuti vlasti generalkomande, u kojima je stanovništvo bilo oslobođeno svih vojnih obveza, uživalo slobodu bavljenja obrtom, trgovinom, i na taj način steklo status slobodnih krajiških građana. To je bilo potrebno kako bi Vojna krajina, kao samostalna zaokružena vojno-administrativna cjelina razvila tržište proizvoda za samostalnu opskrbu i uzdržavanje stanovništva.

Organogram ustroja Vojne krajine sredinom 18. stoljeća na području Hrvatske i Slavonije pokazuje slijedeće vojno-upravne jedinice:

- Karlovački generalat
 - Lička pukovnija
 - Ogulinska pukovnija
 - Otočka pukovnija
 - Slunjska pukovnija
- Banska krajina
 - Prva i Druga banska pukovnija (Glina i Petrinja)

- Varaždinski generalat
 - Križevačka pukovnija
 - Đurđevačka pukovnija
- Slavonski generalat
 - Gradiška pukovnija
 - Brodska pukovnija
 - Petrovaradinska pukovnija

Slika 1. Shema ustroja Hrvatsko-slavonske Vojne krajine u 18. st.

Slobodni vojni komuniteti na području slavonske i hrvatske Vojne krajine bili su: Petrovaradin, Slavonski Brod, Stara Gradiška, Zemun, Sremski Karlovci, Bukovci i Senj.⁸

Reorganizacija uprave na području Vojne krajine 1848., i posebno 1850. godine, kada je donijet *Osnovni krajiški zakon*, donijela je i nove upravno-teritorijalne promjene. Dotadašnje postojeće generalkomande⁹ objedinjene su u jed-

⁸ Kratko vrijeme takav status uživali su i Vinkovci, Sremska Mitrovica, Nova Gradiška, Bela - Crkva, Glina, Ivanič, Otočac, Gospić, Ogulin, Gomirje i Brinje.

⁹ 1783. objedinjene su banska i varaždinska generalkomanda u jednu sa sjedištem u Zagrebu, kojoj je 1786. pridodano i bivše područje karlovačke generalkomande, a slavonska i banatska 1783. u drugu – slavonsku generalkomandu sa sjedištem u Petrovaradinu.

no Zemaljsko zapovjedništvo (generalkomandu) za Hrvatsku i Slavoniju, sa sjedištem u Zagrebu, a kao zborna mjesta nadležna pukovnijama, a podređena zapovjedništvima, ustrojavaju se brigade i divizije kao taktičko-operativne jedinice austrijske vojske nadležne u poslovima regrutiranja, rasporeda jedinica, nadzora nad izvršavanjem propisa i uredbi u nižim jedinicama i sl., no bez teritorijalne nadležnosti i stvarne vlasti, kakva je i dalje u rukama pukovnija i zemaljskog zapovjedništva.

Do nove promjene dolazi 1871. godine kada je uslijed odredbi Austro-ugarske, te potom i Hrvatsko-ugarske nagodbe uprava u Vojnoj krajini odvojena od vojne vlasti. Carskom odlukom od 8. lipnja 1871. dodijeljen je Glavnom zapovjedništvu u Zagrebu isti djelokrug koji je bio utvrđen odredbama Hrvatsko-ugarske nagodbe za zemaljsku vladu. Tako je Odjel krajiške uprave Glavnog zapovjedništva u Zagrebu prerastao u *zemaljsku vladu* Hrvatsko-slavonske vojne krajine, a kojoj su istom odlukom pripojena Petrovaradinska graničarska pukovnija (1849. – 1871. bila je podređena Temišvarskoj/Banatskoj generalkomandi) kao i vojni komuniteti Zemun, Srijemski Karlovci i Petrovaradin.

Razvojačenjem Vojne krajine 1873. godine, te njenim konačnim ukidanjem 1881. godine, prestala je sva vojno-upravna vlast na čitavom tadašnjem području kojega je pokrivala, a njeni krajevi pripojeni ingerenciji sabora i zemaljske vlade u Zagrebu.

Arhivsko gradivo Vojne krajine u posjedu hrvatskih arhiva i stanje njegove digitalizacije

U odlomku se donosi konkretan pregled svih arhivskih fondova pohranjenih u hrvatskim arhivima, strukturiran prema vrstama upravno-vojnih jedinica i arhivima kao imateljima njenoga gradiva. Također se ukratko daje prikaz djelokruga rada stvaratelja, podatci o preuzimanju (ako su bili dostupni) i stupnju digitalizacije. Svi su podatci preuzeti iz Nacionalnog arhivskog informacijskog sustava (NAIS) na mrežnim stranicama <http://arhinet.arhiv.hr/default.aspx>.

Zbog preglednosti, svi su fondovi i njima pridruženi podatci grupirani kroz slijedeće cjeline:

- a) Generalkomande (zapovjedništva)
- b) Pukovnije
- c) Slobodni vojni komuniteti
- d) Brigade i divizije
- e) Zapovjedništva tvrđava

a) Generalkomande (zapovjedništva)

Stvaratelj je svoje poslovanje vršio kroz resorne odjele: isprva su bila tri odjela: Politički odjel (Politisches Departement – oznaka Q) bavio se pitanjima prosvjete, poljodjelstva, obrta, trgovine i policije. Gospodarski odjel (Oekonomisches Departement – oznaka R) bavio se novčanim i računskim poslovima, popisivanjem stanovništva, građevinarstvom, šumarstvom te korištenjem rabote, Pravosudni odjel (Justiz Departement – oznaka T) bavio se pravnim poslovima. Od 1808. godine svaka generalkomanda dobiva još Vojni odjel (Militar Departement – oznaka P) koji se isključivo bavio vojnim poslovima i Opskrbni odjel (Verpflegs Departement – oznaka S) koji se brinu o opskrbi garnizonskih, linijskih postrojbi odnosno opskrbom krajišnika koji su bili u službi. U njihovom sastavu djelovao je i Delegirani vojni sud (Judicum delegatum militare), a od 1807. godine i Vojni apelacijski sud (Militar Appellations Gericht). Od 1808. godine svaka generalkomanda dobiva još i Ratnu blagajnu (Kriegs Kasse). Stoga je njihovo gradivo nezaobilazan izvor za istraživanje povijesti upravnih institucija Vojne krajine te ratne, gospodarske, društvene i socijalne povijesti.¹⁰

Godine 1852./1853. provodi se reorganizacija unutar Zapovjedništva s ciljem odvajanja upravnih od vojnih poslova, što je već istaknuto u prethodnom poglavlju. Zapovjedništvo je podijeljeno na 3 sekcije: Prvu sekciju čini Pobočništvo i prezidijal (S I/1) i pravosudni odjel (S I/2), II. sekcija je operacioni ured. III. sekcija objedinjava vojnu administraciju: vojni odjel (S III/1), gospodarski odjel (S III/2), opskrbni odjel (S III/3), pravosudni odjel (S III/4), zdravstveni odjel (S III/5). Za civilne poslove uspostavljen je Graničarski odjel.¹¹

Cjelokupno arhivsko gradivo generalkomandi Vojne krajine, Hrvatsko-slavonskog zemaljskog zapovjedništva i XIII. zbora u Zagrebu u organizaciji E. Laszowskog prenešeno je u HDA tijekom 1922. godine iz zgrade bivšeg zapovjedništva XIII. vojnog zbora na Jezuitskom trgu u Zagrebu.¹²

Uvidom u NAIS razvidno je da za sve fondove postoje izrađeni sumarni inventari, a za serije projektne dokumentacije i nacrti školskih, crkvenih i gospodarskih objekata i analitički popisi. Gradivo je sačuvano djelomično.

¹⁰ Podatci preuzeti iz: Zdenka Baždar, Slavonska generalkomanda (sumarni inventar fonda), Zagreb 1999.

¹¹ Milan Pojić, Generalkomanda za Hrvatsku i Slavoniju (sumarni inventar fonda), Zagreb 1998.

¹² Z. Baždar, Slavonska generalkomanda.

Hrvatski državni arhiv:

Ujedinjena bansko-varaždinsko karlovačka generalkomanda; HR-HDA-426; 1560 – 1848; 35 d/m

Gradivo je u cijelosti mikrofilmirano te digitalizirano. Dostupno je na uvid izravnim upitom u matičnom arhivu.

Banska generalkomanda; HR-HDA-429; 1750 – 1823; 8 d/m

Gradivo je u cijelosti mikrofilmirano te digitalizirano. Dostupno je na uvid izravnim upitom u matičnom arhivu.

Slavonska generalkomanda; HR-HDA-430; 1701 – 1848; 23 d/m

Gradivo je u cijelosti mikrofilmirano 2004. godine te digitalizirano. Dostupno je na uvid izravnim upitom u matičnom arhivu.

Generalkomanda za Hrvatsku i Slavoniju; HR-HDA-1180; 1849 – 1869; 32 d/m

Gradivo nije snimljeno te ne postoji digitalna kopija zapisa.

C. kr. glavno zapovjedništvo u Zagrebu kao krajiška zemaljska upravna oblast; HR-HDA-434; 1852 – 1881; 203 d/m

Gradivo je djelomično mikrofilmirano te za sada ne postoji digitalna kopija zapisa.

C. kr. glavno zapovjedništvo u Zagrebu kao krajiška zemaljska upravna oblast. Spisi o Bosanskom ustanku;¹³ HR-HDA-435; 1871 – 1881; 2,5 d/m

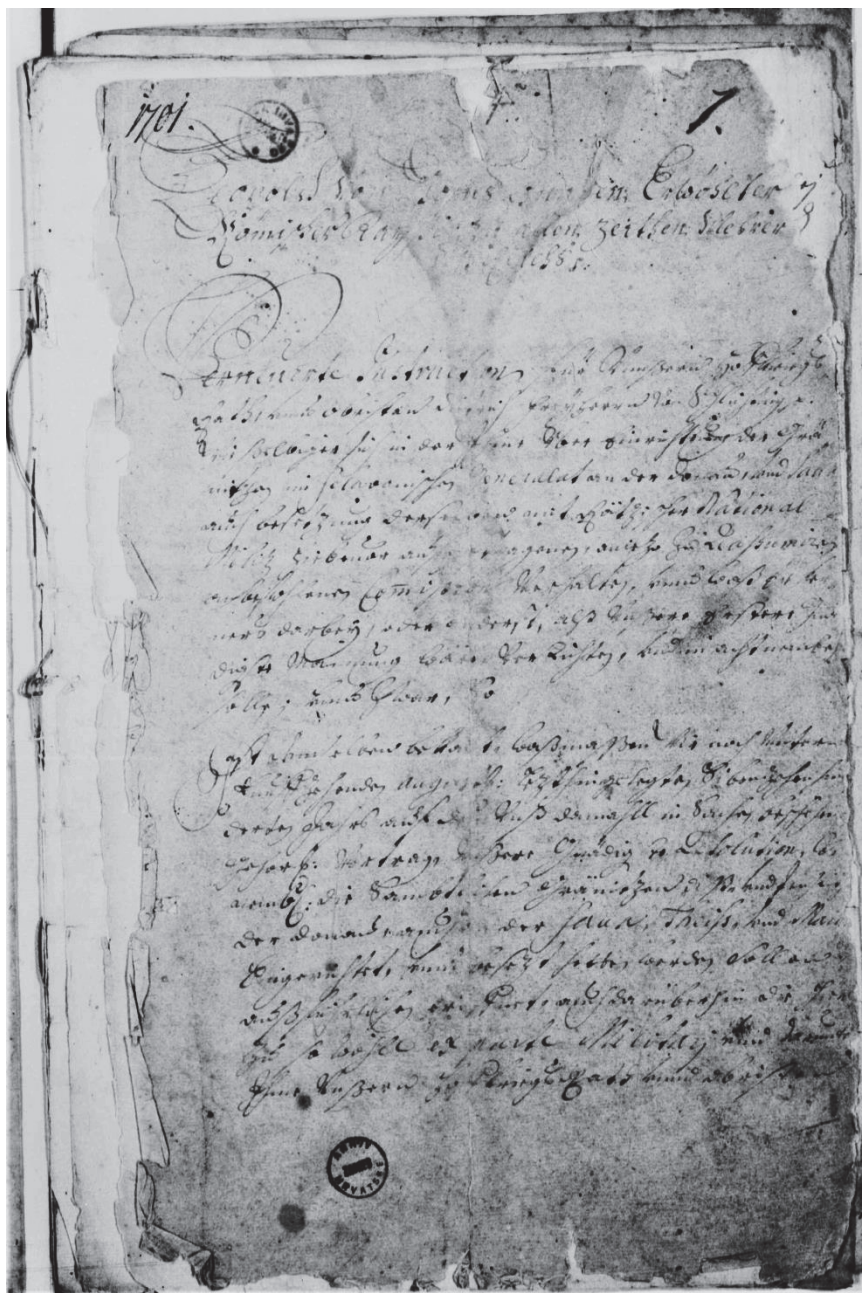
Gradivo je u cijelosti mikrofilmirano te digitalizirano. Dostupno je na uvid izravnim upitom u matičnom arhivu.

C. kr. glavno zapovjedništvo u Zagrebu kao krajiška zemaljska upravna oblast. Spisi o Rakovičkoj buni;¹⁴ HR-HDA-437; 1871 – 1884; 1 d/m

Gradivo je u cijelosti mikrofilmirano te digitalizirano. Dostupno je na uvid izravnim upitom u matičnom arhivu.

¹³ Izvješća graničarskih postrojbi i austrijskih civilnih činovnika o političkim i vojnim prilikama u Bosni i Srbiji, te prijepisi izvješća austrougarskog generalnog konzula F. Lippicha u Skadru za austrougarskog ministra vanjskih poslova grofa Andrassyja o političkim i vojnim događanjima na području Albanije, Crne Gore i Srbije, a upućenih barunu F. Philippovichu, zapovijedajućem generalu Hrvatske i Slavonije u Zagrebu. Podatak preuzet iz: NAIS.

¹⁴ Gradivo sadrži izvješća o postupcima vojnih i sudskih vlasti (saslušanja osumnjičenika i svjedoka, izlaganja odvjetnika, sudske presude) na području Ogulinske, Slunjske i Otočke graničarske pukovnije povodom događanja u Rakovici. Podatak preuzet iz: NAIS.

Slika 2. Mikrofilmiran i digitalizirani najstariji zapis iz fonda Slavonske generalkomande. Hrvatski državni arhiv. HR-HDA-430. Spis br. 1/1701.

b) Pukovnije (regimente)

Kao sva vojna i administrativna tijela, tako su i pukovnije svoj organogram i djelokrug rada imale ustrojen jednoobrazno, a iz primjera sumarnog inventara fonda Brodske graničarske pukovnije razvidan je njihov sadržaj. One su, dakle, bile vojne postrojbe, te predstavljale upravno, sudbeno i izvršno tijelo za sve stanovnike na njihovom području. Osnovna je vojna postrojba i upravno tijelo pukovnije bila satnija, čije je gradivo odloženo kao podserija matičnoga fonda. Zapovjedništvo je satnije bilo nadležno za sve općine na teritoriju satnije u vojnom i upravnom pogledu. Gradivo fonda sadrži podatke o vojnoj organizaciji pukovnija i satnija i svakodnevnom životu graničarskog stanovništva, brojni su zapisi o razvoju obrta i trgovine, doseljenicima, ažurno je bilježila sve podatke o krajišničkom statusu. Pukovnija je, osim toga, vodila korespondenciju sa satnijama u svojoj nadležnosti radi rješavanja raznih predmeta vojne i civilne naravi, ili ih dostavljala na rješavanje nadležnoj generalkomandi kao višoj vojnoj i upravnoj instanci. Vrijedna cjelina gradiva nastalog radom pukovnije su i sačuvane zemljišne knjige, koje su tada vođene u nadležnosti pukovnijskog suda, odn. upravnog odjela gruntovnice. Uglavnom su one sastavne cjeline gradiva pukovnijskih fondova, dok su u nekima (primjer Državnog arhiva u Karlovcu) sastavni dio gradiva kasnijih stvarateljaca (npr. općinski sudovi) kao pravnih sljednika bivših ustrojbenih jedinica – zemljišnih ureda, koje su zemljišne knjige nastavile voditi u identičnim registraturnim knjigama unatoč promjeni upravne nadležnosti.

Administrativni ustroj i njegove promjene rekonstruirane su iz sačuvanog gradiva, i također se ovdje prikazuju na temelju sačuvanog gradiva Brodske graničarske pukovnije. Unutar zapovjedništva pukovnije djelovali su sljedeći odjeli: XVIII. st. – 1815.: Pobočništvo, Sudstvo, Gospodarstvo, Računovodstvo, Zemljišni ured, Šumarski ured; 1816. – 1826.: Vojni odjel, Upravni odjel, Gospodarski odjel, Pravosudni odjel, Pukovnijski sud; 1827. – 1872.: Odjel za vojne poslove, Odjel graničarske uprave (s 5 odsjeka: personalni, upravni, računovodstveni, građevinski i pravosudni), te Pukovnijski sud.¹⁵

Arhivsko je preuzimano u arhiv raznim načinima, te će stoga biti pojašnjeno kod navođenja svakog pojedinog fonda. Za pojedine fondove izrađeni su sumarni inventari, a za pojedine, fragmentarno sačuvane, arhivski popisi. Podatci o stanju fonda preuzeti su sa mrežnih stranica NAIS-a. Gradivo pukovnije je digitalizirano tek djelomično.

¹⁵ Danijela Marjanić, Brodska graničarska pukovnija (sumarni inventar fonda), Zagreb 2001.

Hrvatski državni arhiv:

Ogulinska graničarska pukovnija; HR-HDA-441; 1751 – 1883; 85 d/m

Gradivo je predano HDA 1922. od strane Četvrte armijske oblasti Vojske Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Godine 1946. preuzeta je i serija redovnih mjesečnih osobnih, statističkih i financijskih iskaza (Standes-Tabellen, Monats-Listen i Verpflegs-Listen) pristigla restitucijom iz Bečkog ratnog arhiva 1944. u Ratni arhiv i muzej Nezavisne Države Hrvatske. Izvornici starijeg dijela gradiva ove serije (1756 – 1820.) nalaze se u Ratnom arhivu u Beču, a mlađi (1820 – 1869.) u HDA. Mikrofilmovi starijeg dijela gradiva pristigli su u HDA 1983. godine. Gradivo nije digitalizirano.

Brodsko graničarska pukovnija; HR-HDA-445; 1760 – 1887; 85 d/m

Gradivo je preuzimano u više navrata: 1941. Gradsko poglavarstvo u Vinkovcima predalo je dio gradiva po službenoj dužnosti; dar Ante E. Bilića 1942.; predaja po službenoj dužnosti Ljekarničkog fakulteta 1944.; dar Marijana Markovca 1945.; predaja po službenoj dužnosti Povijesnog muzeja u Zagrebu 1946. i Prosvjetnog odjela Gradskog narodnog odbora u Vinkovcima; dar Marijana Markovca 1948. U HDA je, osim toga, preuzeta serija redovnih mjesečnih personalnih, statističkih i financijskih iskaza (Standes-Tabellen, Monats-Listen i Verpflegs-Listen) pristigla restitucijom iz Bečkog ratnog arhiva 1944. godine u Ratni arhiv i muzej NDH. Originali starijeg dijela gradiva ove serije (1756. - 1820.) nalaze se u Ratnom arhivu u Beču, a mlađi (1820. – 1869.) u HDA u Zagrebu. Mikrofilmovi starijeg dijela gradiva pristigli su 1983. godine u Hrvatski državni arhiv. Najveći dio gradiva nastalog radom zemljišno-knjižnog ureda (zemljišne knjige) pohranjen je u Državnom arhivu u Vukovaru. Gradivo nije digitalizirano.

Slunjska graničarska pukovnija; HR-HDA-442; 1763 – 1875; 45 d/m

Gradivo je predano po službenoj dužnosti 1944. godine. Popisi pripadnika i tablice brojnog stanja pukovnije 1758. – 1829. iz Ratnog arhiva u Beču nalaze se u Zbirci mikrofilmova HDA. Fragmentarno je sačuvano te nije provedeno digitaliziranje.

Otočka graničarska pukovnija; HR-HDA-440; 1799 – 1877; 32 d/m

Gradivo je predano po službenoj dužnosti 1944. godine. Popisi pripadnika i tablice brojnog stanja pukovnije 1758. – 1829. iz Ratnog arhiva u Beču nalaze se u Zbirci mikrofilmova HDA. Fragmentarno je sačuvano te nije provedeno digitaliziranje. Dio gradiva (zemljišne knjige) pohranjene su u Državnom arhivu u Karlovcu u sastavu fonda Općinski sud u Ogulinu. Zemljišno-knjižni ured.

Lička graničarska pukovnija; HR-HDA-439; 1788 – 1883; 20 d/m

Gradivo je predano po službenoj dužnosti (Uprava graničarske investicijske zaklade u Zagrebu 1911., Četvrta armijska oblast u Zagrebu 1920. – 1922., Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu 1946.). Dio gradiva je darovan 1944. Popisi pripadnika i tablice brojnog stanja pukovnije 1758. – 1829. iz Ratnog arhiva u Beču nalaze se u Zbirci mikrofilmova HDA. Fragmentarno je sačuvano te nije provedeno digitaliziranje.

Varaždinsko-križevačka graničarska pukovnija; HR-HDA-443; 1757 – 1869; 18 d/m

Dio gradiva darovan je 1944. godine, a dio predan po službenoj dužnosti 1985. godine. Popisi pripadnika i tablice brojnog stanja pukovnije 1758. – 1829. iz Ratnog arhiva u Beču nalaze se u Zbirci mikrofilmova HDA. U Državnom arhivu u Bjelovaru nalazi se 47 knjiga pukovnije (1804/1862). Gradivo je digitalizirano djelomično.

Petrovaradinska graničarska pukovnija; HR-HDA-447; 1804 – 1869; 18 d/m

Gradivo je darovano 1944. godine. Popisi pripadnika i tablice brojnog stanja pukovnije 1758. – 1829. iz Ratnog arhiva u Beču nalaze se u Zbirci mikrofilmova HDA. Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije provedeno digitaliziranje.

I. banska graničarska pukovnija; HR-HDA-448; 1820 – 1869; 15 d/m

Gradivo je darovano 1944. godine. Popisi pripadnika i tablice brojnog stanja pukovnije 1758. – 1829. iz Ratnog arhiva u Beču nalaze se u Zbirci mikrofilmova HDA. Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije provedeno digitaliziranje.

II. banska graničarska pukovnija; HR-HDA-449; 1808 – 1869; 17 d/m

Gradivo je darovano 1944. godine. Popisi pripadnika i tablice brojnog stanja pukovnije 1758. – 1829. iz Ratnog arhiva u Beču nalaze se u Zbirci mikrofilmova HDA. Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije provedeno digitaliziranje.

Gradiška graničarska pukovnija; HR-HDA-446; 1820 – 1869; 16 d/m

Gradivo je darovano 1944. godine. Popisi pripadnika i tablice brojnog stanja pukovnije 1758. – 1829. iz Ratnog arhiva u Beču nalaze se u Zbirci mikrofilmova HDA. Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije provedeno digitaliziranje.

Varaždinsko-đurđevačka graničarska pukovnija; HR-HDA-444; 1820 – 1869; 15 d/m

Gradivo je darovano 1944. godine. Popisi pripadnika i tablice brojnog stanja pukovnije 1758. – 1829. iz Ratnog arhiva u Beču nalaze se u Zbirci mikrofilmova HDA. U Državnom arhivu u Bjelovaru nalazi se 67 knjiga pukovnije. Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije provedeno digitaliziranje.

Državni arhiv u Bjelovaru:

Varaždinsko-križevačka graničarska pukovnja; HR-DABJ-98; 1773 – 1871; 5 d/m; Gradivo je preuzeto od strane Gradskog muzeja u Bjelovaru 1962. godine. Mikrofilmirano je u cijelosti u više navrata: 1976., 2004. i 2006. godine. Arhiv je u planu digitalizacije mikrosnimaka i pohrane u vlastite repozitorije. Veći dio gradiva fonda pohranjen je u Hrvatskom državnom arhivu.

Varaždinsko-đurđevačka graničarska pukovnja; HR-DABJ-99; 1773 – 1871; 7 d/m; Gradivo je preuzeto od strane Gradskog muzeja u Bjelovaru 1962. godine. Mikrofilmirano je u cijelosti u više navrata: 1976., 2004. i 2006. godine. Arhiv je u planu digitalizacije mikrosnimaka i pohrane u vlastite repozitorije. Veći dio gradiva fonda pohranjen je u Hrvatskom državnom arhivu.

Državni arhiv u Vukovaru:

Brodsko graničarska pukovnja. Zemljišno-knjižni ured; 1786 – 1892; 15 d/m

Gradivo je preuzeto u objedinjenoj cjelini preuzetoga gradiva Općinskoga suda u Vinkovcima, gdje se registraturno nalazilo. Arhivsko gradivo sadrži serije zemljišnih knjiga Brodske pukovnije, i digitalizirano je u cijelosti 2014. godine. Snimci se nalaze u bazi podataka arhiva.

Državni arhiv u Karlovcu:

Općinski sud u Ogulinu. Zemljišno-knjižni ured; HR-DAKA-138; 1818-1966; 46,50 d/m (količina gradiva koje se odnosi na Vojnu krajinu nepoznata)

U gradivu stvaratelja nalaze se i zemljišne knjige općina u sastavu Vojne krajine do njenoga ukidanja. Gradivo nije digitalizirano.

c) Slobodni vojni komuniteti

Sukladno naprijed pojašnjenim organizacijskim čimbenicima, na području Vojne krajine ustrojeni su slobodni vojni komuniteti (slobodne vojne općine), u

kojemu je stanovništvo bilo oslobođeno svih vojnih obveza, te posjedovalo prava samostalnog biranja svojih zastupnika u organe gradske vlasti (magistrat), bavljenja obrtom, trgovinom i drugim slobodnim profesijama, a zauzvrat plaćalo bilo obvezano na podmirenje poreznih davanja poput ostalog *civilnog* dijela Monarhije. Bili su izuzeti od upravne vlasti pukovnija, te izravno podložni generalkomandama (zapovjedništvima). Na primjeru najbolje sačuvanog arhivskog fonda – Vojnog komuniteta Brod, razvidan je organizacijski ustroj takvog upravnog tijela prema slijedećim jedinicama i nadležnostima: gradsko vijeće, opća uprava, policijski ured, financije, vojna referada, zdravstvo i socijalna briga, veterinarstvo, gospodarstvo-privreda, statistika, prosvjeta i kultura, te pravosudni odjel.¹⁶

Državni arhiv u Slavonskom Brodu:

Vojni komunitet Brod; HR-DASB-87; 1781 – 1881; 65 d/m;

Arhivsko gradivo je u cijelosti mikrofilmirano te je u planu migracija zapisa u digitalni oblik.

Državni arhiv u Bjelovaru:

Vojni komunitet Bjelovar; HR-DABJ-1; 1772 – 1871; 2.3 d/m;

Gradivo je preuzeto 1960-tih godina. Fragmentarno je sačuvano, te mikro-snimano u dva navrata: 1978. i 2005. godine. U planu je migracija zapisa u digitalni oblik.

Državni arhiv u Sisku:

Vojni komunitet Petrinja; HR-DASK-SACPE-1; 1777 – 1871; 7 d/m

Gradivo je slabo sačuvano. 1976. snimljeno je gradivo zapisnika općinskog vijeća 1824. – 1864. (ca 0.5 d/m). Gradivo nije digitalizirano.

Državni arhiv u Zagrebu:

Poglavarstvo Vojnog komuniteta Ivanić; HR-DAZG-2; 1793 – 1870; 0.1 d/m

Gradivo je fragmentarno sačuvano te ne postoje digitalni snimci.

¹⁶ Gradsko poglavarstvo Vojnog komuniteta Brod (sumarni inventar), Slavonski Brod (nema - podataka o dataciji)

d) Brigade i divizije

Graničarske brigade bile su prve nadređene instance pukovnija. No, nisu vršile nikakvu upravnu vlast niti fungirale kao posrednik između pukovnija i nadležnih generalkomandi, već su predstavljale tek nadzorno tijelo. Prema sačuvanim registraturnim knjigama (kazala i urudžbeni zapisnici), glavni zadatak im je bio nadzor nad poznavanjem naredbi generalkomande te uvid u izvješća graničarskih pukovnija. Predsjedale su i nadzirale rad raznih povjerenstava: za godišnje konskripcije, zakupe, dražbe, i druge sektore javnoga života.

Divizije su pak, kao postrojbe austrijske vojske, bile odgovorne za pripravnost podređenih postrojbi (graničarskih pukovnija) u vidu nadzora stanja odora, opreme i ostalih potreba. Graničarskim su brigadama bile nadređene samo u taktičkom smislu.

Svi su fondovi preuzeti službenim putem od strane tadašnjih vojnih jedinica Vojske Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1922. godine.¹⁷

Hrvatski državni arhiv:

Vojno zapovjedništvo i Brigada u Zemunu; HR-HDA-450; 1801–1873; 2.30 d/m

Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije digitalizirano.

Graničarska brigada u Petrinji; HR-HDA-474; 1840 – 1873; 0.30 d/m

Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije digitalizirano.

Graničarska brigada u Karlovcu; HR-HDA-1182; 1852 – 1869; 0.50 d/m

Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije digitalizirano.

Dvadesetprva graničarska divizija; HR-HDA-470; 1853 – 1873; 0.80 d/m

Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije digitalizirano.

Dvadesetdruga graničarska divizija; HR-HDA-471; 1859 – 1873; 0.90 d/m

Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije digitalizirano.

¹⁷ Danijela Marjanić, 21. graničarska divizija (sumarni inventar fonda), Zagreb 2013.

e) Zapovjedništva tvrđava

Zapovjedništva tvrđava obavljala su vojnu, upravnu i sudsku vlast nad civilnim i vojnim stanovništvom svoga područja, u mjestima gdje je carska vlast sustavom utvrda (tvrđava) na određenim punktovima jačala obrambeni položaj prema Osmanskom Carstvu. Skrbila su o opskrbi i novačenju vojske i drugim njoj nadležnim poslovima.¹⁸

Hrvatski državni arhiv:

Zapovjedništvo tvrđave Rača; HR-HDA-454; 1788 – 1873; 0.10 d/m
Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije digitalizirano.

Zapovjedništvo tvrđave Slavonski Brod; HR-HDA-455; 1733–1872;
0.20 d/m
Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije digitalizirano.

Zapovjedništvo tvrđave Stara Gradiška; HR-HDA-456; 1863–1894;
0.50 d/m
Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije digitalizirano.

Zapovjedništvo tvrđave Osijek; HR-HDA-1186; 1814–1898; 0.60 d/m
Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije digitalizirano.

Kordonska zapovjedništva; HR-HDA-457; 1843–1879; 0.10 d/m
Gradivo je fragmentarno sačuvano te nije digitalizirano.

Iz navedenoga je jasno kako stanje digitaliziranoga gradiva vojno-krajiške provenijencije pokazuje znatne neujednačenosti te je iz priložene tablice (tablica 1.), osim već upadljivog stanja sačuvanosti gradiva pojedinih razina upravno-vojne vlasti, vidljivo kako je naglasak dan na gradivo generalkomandi kao primarno-nadležnih ureda, nositelja sve izvršne upravne i vojne vlasti na području Vojne krajine, dok je gradivo nižih tijela, poglavito pukovnija, također značajno kao nositelj povijesno-relevantnih informacija u 18. i 19. stoljeća, u procesima suvremenog digitalnog okružja i otvaranja gradiva javnosti još uvijek zapostavljeno. Problematike je utoliko opsežnija i ozbiljnija, obzirom se ovdje prikazane količine digitaliziranoga gradiva odnose isključivo samo na digitalne kopije

¹⁸ Danijela Marjanić, Zapovjedništvo tvrđave Stara Gradiška (sumarni inventar fonda), Zagreb 2011.

pohranjene u bazi podataka nadležnih arhiva, no ne i na sustavno izrađene digitalne repozitorije s metapodacima koji bi vanjskim korisnicima putem registra i *on-line* dostupnih sadržaja pružili adekvatne informacije o povijesnim datostima i time u potpunosti obavili svoju „informacijsku dužnost“. Tek o međuovisnosti novih zakonskih rješenja, valorizacije arhivskoga gradiva i strategija budućeg razvoja ovog bitnog dijela zaštite kulturne baštine ovisi kako će se i na koji način doskočiti i ovom značajnom procesu, utoliko složenome jer pretpostavlja brojne složene pretpostavke i preduvjete.

Fondovi	Ukupna količina u d/m	Digitalizirano (d/m)	Mikrofilmirano (d/m)	Digitalizirano u postotku
Generalkomande	304	101	101	33 %
Pukovnije	393	33	12	8 %
Vojni komuniteti	74	---	67	---
Brigade i divizije	2.50	---	---	---
Zapovjedništva tvrđava	1.50	---	---	---
UKUPNO	775	134	79	17 %

Uzroci stanja i moguća rješenja

Uzroci nedovoljne iskorištenosti podatkovnih sadržaja fondova vojno-krajiške provenijencije u posjedu hrvatskih arhiva mogu se svesti na tri bitna čimbenika. Prvome, dakako, u osnovi je sadržana sva problematika sveobuhvatnosti tehnološko-stručnih rješenja dostupnosti arhivskog digitalnog sadržaja kao pružatelja informacija, koncipirana u metodološkim koracima *digitalizacija – izrada metapodataka – implementacija u otvorenom repozitoriju*. Upravo u obradi (metapodacima) krije se i drugi uzročnik ovoga problema – strani uredovni jezik i pismo. Sačuvano arhivsko gradivo pisano je njemačkim jezikom i njemačkim pismom, kao službenima u svim organima vojnih vlasti u Habsburškoj Monarhiji, a na području Vojne krajine i u upravnim tijelima sve do njenoga ukida-

nja 1881. godine, što dakako otežava pristup rješenju ovog bitnog koraka u izradi javno dostupnih informacija obrade arhivskoga gradiva. Treći, ne manje bitan čimbenik jest i trenutna nedostatanog obučenog i raspoloživog kadra arhivske struke, vičnoga čitanju i tumačenju zapisa na njemačkom jeziku i pismu, neopodnoznačiva za ovaj opsežan posao.

Analizom i prepoznavanjem uzroka, pred arhivskim zaposlenicima i stratezima razvoja kulturnih djelatnosti leži bitna i neizostavna zadaća, kako bi i ovaj dio naše povijesti zauzeo mjesto u historiografiji, koje mu s pravom pripada:

- valoriziranje gradiva vojno-krajiške provenijencije kao nositelja povijesnih informacija u dvostoljetnom oblikovanju povijesti područja o kojemu tumači;
- s time povezano jasno utvrđivanje prioriteta, kako na nacionalnoj (HDA) tako i na lokalnoj razini (područni arhivi koji čuvaju vojno-krajiško gradivo);
- osiguranje stručne, upravne i financijske podrške na institucionalnoj razini putem resornog ministarstva kulture;
- uspostavljanje tehnološko-informatičke podrške procesima digitalizacije arhivskoga gradiva;
- digitaliziranje cjelokupnoga gradiva vojno-graničarske provenijencije kao neposrednog nositelja informacije o prošlosti Vojne krajine u 18. i 19. st.;
- omogućavanje više razine pristupa i stupnja obrade gradiva putem osposobljavanja i zapošljavanja adekvatnih stručnjaka, a ukoliko navedeno nije moguće, višerazinske suradnje s “vanjskim” stručnjacima (zavodi i instituti – domaći i/ili inozemni) na obradi sadržaja i izradi metapodataka;
- konačno: stvaranje korisničkih verzija zapisa putem izrada regesta-prijevoda na hrvatskom jeziku

Mogućnosti korištenja gradiva u zajednici

Arhivsko gradivo vojno-upravnih organa (poglavito generalkomandi/glavnih zapovjedništava i pukovnija/regimenti na području bivše Vojne krajine predstavlja prvorazredni izvor za istraživanje vojne, društvene, političke, upravne, gospodarske i vjersku povijest krajeva koji su se nalazili u njenome sastavu. Kroz gotovo 180 godina postojanja obilje zapisa svjedoči o doseljavanjima, etničko-vjerskoj raznolikosti stanovništva, stanju obrta i trgovine, kućnim zadrugama, a vrijedne cjeline odnose se i na razvoj zemljišno-vlasničkih odnosa (ze-

mljišne knjige), školstva i obrazovnog sustava te izgradnji objekata (planovi i nacrti). Dakako da se značajan dio još uvijek nalazi u stranim arhivima, npr. Ratnom arhivu (Hofkriegsarchiv) i Arhivu dvorske i financijske komore (Hof- und Finanzkammerarchiv) u Beču.

Zbog navedenoga, mogućnosti korištenja navedenoga gradiva u zajednici su neiscrpne. Nakon provođenja nužnih koraka stvaranja digitalnih verzija zapisa, može se pristupiti sljedećim koracima:

- aktivno surađivati s aktivima nastavnika povijesti te “korisničke” verzije zapisa (regeste s metapodacima) uključiti u nastavno-obrazovne procese i kurikulume nastave povijesti
- na postojećim platformama popularizirati svijest o ovoj vrijednoj povijesnoj dokumentarnoj cjelini zajedničke baštine
- metapodatke s digitaliziranim sadržajem obraditi sukladno zahtjevima Europeane (europskog portala digitalne baštine) i objaviti ih kao javno dostupan sadržaj
- podatke iz pojedinih serija (zemljišne knjige) povezati s postojećim europskim portalima koji obrađuju kartografski sadržaj, poput projekta *Arcanum: Mapire* koji sadrži digitalno dostupne „georeferencirane“ stare planove Habsburške Monarhije u tri poznate izmjere (18. i 19. stoljeće), čime se omogućava stvaranje dodatne vrijednosti u obradi i omogućavanju dostupnosti povijesnih podataka

Zaključak

U ovom radu dat je sažet prikaz problematike sačuvanosti, vrednovanja i digitalno dostupnih sadržaja arhivskoga gradiva vojno-krajiške provenijencije, od početka 18. stoljeća, kada je nakon oslobođenja Slavonije od Osmanskog Carstva i mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine čitav pogranični kraj današnje Hrvatske ustrojen kao zasebna vojno-administrativna oblast, sve do druge polovice 19. stoljeća, kada se oblast ukida a njeni krajevi pripajaju zemaljskoj vlasti krunske vlade. Iako brojni zapisi i podatci o povijesti naših krajeva postoje pohranjeni i u stranim arhivima, poput bečkog Financijskog i arhiva Dvorske komore, a posebno Ratnog arhiva, ovdje je obrađeno ono gradivo pohranjeno u hrvatskim arhivima.

Iz svega izloženoga vidljivo je da je proces digitalizacije vojno-krajiškog gradiva tek na samome početku, čemu su uzroci brojni i složeni, a sežu od nedovoljne obučenosti kadrovske strukture hrvatskih arhiva, nedovoljno vične njemačkom jeziku i pismu 18. i 19. stoljeća, manjka stručno-tehnološke podrške resornih institucija te možda nedovoljno potencirane vrijednosti sadržaja zapisa

koji se u navedenim fondovima nalaze, a nositelji su povijesno nezaobilaznih informacija o raznim sferama javnog, upravnog, društvenog, gospodarskog, vojnog i drugih oblika ljudskog života.

Iako je postotak digitaliziranoga gradiva u cjelokupnoj količini pohranjenoga gradiva relativno zadovoljavajući, ipak izostaju one odrednice zaokruženog procesa metodološki-znanstvene metode digitalizacije arhivskoga gradiva, da bi gradivo u elektroničkom obliku i postalo javno dostupnim nositeljem informacije: izrada regesta (metapodataka) i baze podataka dostupnoga gradiva (repozitorij). Evidentna je nužnost strukturne i financijske, podrške resornog ministarstva da se ova za našu povijest bitna problematika rangira u prioritetne zadaće zaštite baštine i njenoga otvaranja javnosti.

Stjepan PRUTKI

DIGITALIZED ARCHIVES OF VOJNA KRAJINA FROM
THE 18TH AND 19TH CENTURIES IN ARCHIVES IN CROATIA
- STATUS AND POSSIBILITIES OF USING IN THE COMMUNITY

Summary

This paper deals with the problem of preservation, valuation and accessibility of digital-format records of archival materials originating from the era of the Military Frontier of the Habsburg Monarchy, from the early 18th century, when the Treaty of Karlowitz, signed in 1699, marked the end of Ottoman control over Slavonia and the entire border area of today's Croatia was reorganized into a separate military and administrative unit, until the second half of the 19th century, when the Military Frontier was abolished and its areas returned to the civilian authorities. Even though many foreign archives, such as Finance and Aulic Chamber Archives and War Archives in Vienna, hold numerous documents and data on the history of the Republic of Croatia, this paper focuses in particular on the portion of archival materials that can be found in Croatian archives.

Based on everything stated above, it is clear that the digitization process of materials originating from the Military-Frontier era has only just begun, which is due to many and complex reasons, including lack of special professional training of the staff

employed in Croatian archives, where employees are not familiar with the German language and orthography from the 18th and 19th centuries; poor expert and technical support of competent state institutions and possibly inadequate promotion of the value of the content of documents contained in the fonds in question that convey historically invaluable information regarding various spheres of public, administrative, social, economic and military life.

Even though the share of digitalized materials in the total quantity of stored materials is relatively satisfactory, what is lacking is an integral process of digitization of archival materials based on a clearly determined methodology and scientific approach, all this in order to ensure that materials in electronic format become publicly accessible carriers of information, which in turn entails preparation of *regesta* (metadata) and a database of available materials (repository). Of course, structural and financial support of the competent ministry is essential in order to turn this issue of crucial importance for Croatian history into a high-priority task within the framework of national heritage protection and in order to make that heritage more accessible to the general public.